

ԳՐԱԿԱՆԿԱՆ—ՊԵՏԱԿԱՆ

ՀԱՄԵՄԱՍՏԱՆԿԱՆ ՏԱԽՏԱԿ

ՊԵՏԱՌԱԹԻՒՆ ԱՂԱՌԱՆԻՑ Մ. ԿԵՂ. ԳԻՐԲ ԹՂԹՈՅ ԱՆԱՆԻԱՅԻ ԿԼԹՈՒՂԻԿՈՍԻ.

(Շարունակութիւն)

Ա.

ՊԵՏԱՌԱԹԻՒՆ ԱՂԱՌԱՆԻՑ.

ԳԻՐԲ ԹՂԹՈՅ.

Գ. Զայա - լուեալ քաջին Ուռնայրի ոչ զլաց, 1
և 2 ոչ դադարեաց, և ոչ ի ձեռն ծառայական Տը-
րեշտակին 3 այլ ինքնին մեծ թագաւորն մեծամե-
ծաւք 4 նախարարաւք և բազմագունք 5 զաւրաւք 6
զայր 7 հասանայր 8 յաշխարհ հայոց, յանդիման
լինէր սկայ ազաւք 9 թագաւորին 10.

«Իսկ նորա եղբայրաբար սիրով բարեկամու-
թեամբ 11 ընկալեալ 12 բոլոր զինքն 13 առաջի առ-
ներ նմա 14 զնեքին և զարտաքին խորհուրդս 15
մերկանայր, և զնէր առաջի նորա հանդերձ սրբովն
Գրիգորիւ և ամենայն բազմութեամբ զաւրացն Հա-
յոց, խնարհէր թագաւորն ձեր 1 անկանէր և
պատէր զոտիւք 2 և ձեռաւք 3 պատմէր զա-
մենայն մոլորութիւն հեթանոսաց, և ինքն խոստո-
ւան լինէր վասն տգիտագործ մեղացն անցելոցն 4
... և ին «Եջ» թագաւորն յամենասուրբ 6 ջու-
րն 7 և ամենայն զաւրն ընդ նմա 7 և կատարեաց
քահանայապետն 8 ի 9 վերստին ծնունդն 0 ի 11
յերկնաւոր երրորդութիւն 12 ելին ամենեքեան 13
հոգւովն 14 սրբովն:

— Ի նմին ժամանակի շնորհեցաւ նոցա այր մի
երանելի, ձեռնադրեալ յեպիսկոպոսութիւն 3 ի
Հռովմ 16 քաղաքէ որ եկեալ էր 17 ընդ Տրդա-
տայ 18 ալքային 19 այսու երկնաւոր բարութ 20

«Պատմ. Աղ. (ա. ոք. խմբ.) գիրք. ա. գլ. ԺԱ. 11:
Դիտ կաթողիկոսը Աղ. Վաչէ արքային:

1. Մ. ոչ զլացաւ: 2. Բն. պակասի. եւ: 5. Բն. Մ.
հրեշտակի: 4. Բն. մեծամեծ: 5. Բն. բազմագունար: 6. Բ.
զաւրովք: Մ. զօրաւք: 7. Ղ. զնայր: 8. Բն. Ղմի. հասանէր:
9. Բ. հսկածեւ: Ն. սկայածեւ. Ղմ. հսկայազօր, Եփ. Սկայա-
զօր: 10. Բ. արքային Տրդատայ: Ն. Թագաւորին Տրդատայ:
11. Ղմ. եւ բարեկամութեամբ: 12. Բն. ընկալեալ բարեկա-
մութեամբ: 13. Բն. զբոլորայնովքն: Մ. զբոլոր զինքն:
14. Ն. նմայ: 15. Բն. խորհուրդն:

1. Բ. ծեր: 2. Բն. զոտովք: 3. Բ. զմեռովք: 4. Նղմի.
անցելոց: Բ. յանցանաց: 5. Ն. էր: 6. Բ. ամենասուրբ:
7. Ն. նմայ: 8. Ն. քահանայապետն: 9. Բն. պակասի. ի: 10. Բն.
ծնունդ: 12. Բն. շէք. ի: 15. Բն. որդեգրութիւն: Մ. յորդե-
գրութիւն: 14. Բն. յաւելու. լցեալ: 15. Գն. հոգովն:

«Պատմ. Աղ. ա. խմբ. գիրք. ա. գլ. Ժ. 9:

16. Բն. խմբ. յեպիսկոպոսութիւն: 17. Բն. Հռովմ. Ղ.
Հռովմ: 18. Բն. պակ. էր: 19. Բ. տրդատայ: 20. Բն. արքայի:

Գ. «Վասն այսորիկ լուեալ զօրեղ և
պատուական, արի և քաջ արքայն Եղուա-
նից Ուռնայր, հետեւէր ի տեսիլ սքանչելեացն
եղելոց, զոր լուաւ և եկեալ ետես զքահա-
նայապետն Լստուծոյ. և զիրս սքանչելեացն
եղեալ և զթագաւորն հաւատացեալ:

«Օհհի հարեալ փառաւորէր զԼստ-
ուածն Տրդատայ զարարիչն զերկնի և երկրի
և հաւատայր յամենասուրբ երրորդութիւնն և
մկրտէր ի ձեռաց սրբոյ Լուսաւորչին Գրի-
գորի Հայոց պատրիարքի երկցս երանելոյ, և
խնդրէր Նորին սուրբ ձեռաց ձեռնա-
դրութեամբ Հայրապէս ինքեան աշխարհին:

— «Որում հաւանեալ ձեռնադրեաց
պատրիարքն Հայոց սուրբն Գրիգորիոս զայր
մի երանելի յեպիսկոպոսութիւն ի Հռովմ³
քաղաքէ, որ եկեալ էր ընդ Տրդատայ արքա-
յի:

«Օր առեալ զառնայր յաշխարհն իւր
մեծաւ խնդութեամբ, իբրեւ գտեալ աւար⁵
բազում հոգեւոր գանձուց:

«Իւ նոյն ժամանցն նախանձախնդիր եղ-
եալ սրբոյն Տրդատայ Հայոց թագաւորի՝ սուրբ
այրն Ուռնայր Եղուանից թագաւոր, բառ-
նայր զխաւար կռապաշտութեանց Ելիւոյ
աշխարհէն և շինէր եկեղեցիս և հաստատէր
քահանայս և զպրոցս Լստուածաշունչ ուս-
մանց:

1. Ա. Վայսակ.

1. աք. Գրիգորիոս: 2. ք. Հռովմ: 5. ք. աւար: 4. ք.
Աղանիթ:

«Եկն Ուռնայր արքայ 24 եմուտ յաշխարհն 22 Աղուանից, ուսաւ 25 և կատարեաց զնոսա առաքելական կանոնաբ. ընկալան ամենեքեան 24 ՂԵՐՈՇԺՆ 25 երկնաւոր 26 և գրեցան ի դպրութեան կենացն: 27

«Իսկ» զկնի սորա (Ուռնայրի) մահուանն 28 խնդրեցաւ յԱղուանից մանուկն Գրիգորին ի կաթուղիկոսութիւն 29 իւրեանց:

(«Զի Ուռնայր արքայն մեր խնդրեաց ի սրբոյն Գրիգորա 50 նորին սուրբ 31 ձեռնադրութեամբն լինել եպիսկոպոս աշխարհին իւրոյ»:

«Որք 32 և այսու կանոնիւ կացին աշխարհս 33 Հայոց և Աղուանից համակամ եղբայրութեամբ և անբակ ուխտիւ մինչև ցայսօր») 34

Արովհետեւ առաջին խմբին պատկանող թէ գրչադիր և թէ տպագիր օրինակների հիմքն 21, 1 (738=1289) թուականի երկաթագիր օրինակն է եղած, ուստի և ինչ թերութիւն ունեցել է սա. նոյնը և անփոփոխ կրկնել են և՛ բնօրինակողները և՛ տպագրողները: Երկաթագիր օրինակում «Օ՛ր Ուռնայր... մինչև ցայսաւր» փակագծի մէջ ամփոփուած հատուածը քերած և նոր գրած է, և զբնութեամբ և մեկնում տարբերուում է ձեռագրի զբնութիւնից: Մին և անգամ շատ որոշ իերպով նկատելի է թեթի միւս երեսից, երբ լոյսի առաջ ես բռնում՝ քերուածքը պարզ ապացուցուում է, իսկ թէ ո՞վ է եղել կեղծողը՝ ո՞ր ժամանակից է, և ի՞նչ դիտաւորութեամբ են կեղծել՝ այս մասին յետոյ: Ահա թէ, եղծուած հատուածը երկրորդ խմբի մէջ ինչպէս ենք գտնում: Պատմ. Աղ. Ա. Պ. թ. (9). Գրչագիր—բոլորագիր և նօտագիր օրինակներում՝

«Ոչ թէ ի հարկէ ինչ, կամ թէ առաջ զո՞վ Հայս քան զԱղուանս հաշուեցան:

24. Բնդմ. քարեօք: 22. Բ. արքայ: 25. Բ. յաշխարհս: Ն. յաշխարհս: 24. Բնդմ. ուսոյց: 25. Բնդմ. ամենեքեան: Փ. ամենեքեան: 26. Բն. զընդմ: 27. Բն. յաւ. կենաց: 28. Բ. ի ժառանգութիւն երկնից: Ն. ժառանգութիւն երկնից: 29. Բն. մահու սորա: 26. սորին մահուանն: 30. Բնդմ. կաթուղիկոսութիւն: Ե. կաթուղիկոսութիւն: Փ. կաթուղիկոսութիւն: 31. 22. Գրիգորայ: Մ. Գրիգորէ: 32. Մ. պակ. սուրբ: 33. Մ. որ: 34. Մ. աշխարհս: 35. փակագծած հատածը. ա. խմբ. եղծուած է քերած եւ նոր գրած է:

«Եւ պատուէր կրկին կրկի. 5 պատուով զարքեպիսկոպոսն իւր, զձեռնադրեալն ի սրբոյն Գրիգորէ՝ Հայոց պատրիարզէ:

«Յազազս որոյ 6 և յայս լուսաւորութեան եկաց տեւեաց աշխարհս Հայոց և Աղուանից միակամ եղբայրութեամբ, որպէս և կարգեաց սուրբն Գրիգոր—լեալ ձեռնադրութիւն տանն Աղուանից ի Հայոց Հայրապետէն, որ նստէր յաթու սրբոյն Գրիգորի 6 Լուսաւորչին. զամս չորեք միլիս. (440), ի ժամանակս ին (25) կաթուղիկոսի մինչև ցաւէր Աբրահամ Հայոց կաթուղիկոս:»

Այս սակս մեծաքանակ զօրութեանն, որ կատարեցաւ ի Հայք, կամ եղև սոցա կամաւ հնազանդել, 1 արժանաժառանգ զարմի 2 սրբոյն Գրիգորի կոչեցին և հաճեցան:

Սոյն հատուածը նօտագիր օրինակում տողամէջ շղագրով գրած է այսպէս՝

«Ոչ թէ ի հարկէ՝ այսքանս զոր զնշաձեւեցաք, սուտ էր և յետոյ ներմուծեալ ի սնապարծից յօգուտ անձանց, զի ի յայս պատմութիւնս ոչ զոյ բնաւ, թուի թէ Մաննիայ կաթուղիկոսէն յետոյ այսպէս արարին Աղուանից սեպուղիքն:»

Ազգային դրութիւնս պատկանում է Սիմէոն կաթուղիկոսին, որ մեծ անհանգստութիւն կրեց Աղուանից հակաթու կաթուղիկոսների երեսից: Թերեւս երջանկայիշատակ Սիմէոն կաթուղիկոսը այդ անվերջ գահական կռիւների շնորհիւ լինի արտագրել տուած Մատենադարանիս համար 58 ձեռագիրը, որի մէջ է և Ենանիայի զբութիւնը: Գրչագրի վերնագիրն է՝

«Գիրք այսինքն Մատենան որ և կոչի թուղթ ընդհանրական Տեառն Ներսէսի կաթուղիկոսի Հայոց, առ համօրէն Հայասեռ ազինս, որոյ տեսութիւն հաւատացաւ նմա ի տեսանէ: Եւ Հռօմ Ապոս. Ո. (600—1151) թուին: Եւ օրինակեցաւ ի Հայրապետու-

3. Բ. մի կրկին: 6. ... երո: 7. ... պակասի. Գրիգորի:

1. Ն. հազազե: 2. Ն. զարմի:

Թեան Տեառն Սիմէօնի սրբազան կաթուղիկոսի ամենայն Հայոց ի սուրբ Լջմիածին. ՌՄԺԶ. (1216—1767) Թուոյ մայիս Լ. 1. Ինչպէս տեսանք Սիւնեաց պատմիչ Օրբելեանը առաջին հատուածից ոչինչ չի օգտուել, նոյնպէս և երկրորդ հատուածից: Այլ միայն սկսում է իւր քաղաքաւար երրորդ հատուածից, որ է այսպէս՝—Աւ էր ի նմա գրեալ ամենայն ճշդիւ, զի առաջին եպիսկոպոս յԱղ-

ուանս ի սրբոյն Գրիգորոյ Հայոց Լուսաւորէն լինէր ձեռնադրեալ ի խնդրոյ Ուսնայրի արքային Աղուանից, 1 և կացեալ ի հնազանդութեան Հայոց աթոռակալացն զամս 440, ի Հայոց առին ձեռնադրութիւն Աղուանից կաթուղիկոսն, զի Հայոցն պատրիարք էր և Աղուանիցն արքեպիսկոպոս, և այս ի ժամանակս քսան և հինգ կաթուղիկոսաց Հայոց մինչ ի տէր Աբրահամ: և

Գ.—« Ի ժամանակս — Աբրահամու Հայոց կաթուղիկոսի 1 բաժանեցան Աւիր ի Հայոց միարանութենէ, ի ձեռն անիծելոյն 2 Սիւրենի 3 Այլ և Յոյնք և յիտաղիւ 4 ընդ նոսա: 5

«Իսկ 6 Աղուանք ոչ քակեցան յուղղափառութենէ և ի միարանութենէ Հայոց, զորոյ 7 շըրջաբերական 8 Թղթին 9 վասն Սիւրենի 10 զիմադարձութեան 11 Աբրահամ զամբաստանականս 12 վասն նորա 13 յազգս 14 ամենայն ի 15 բաց կտրելով 16 սրով հոգւոյն: 17

«Ազգէ նախ յԱղուանս 18 տայ զգիտութիւն 19 և գրէ այսպէս ի Թղթին եթէ 20 յառաջագոյն քան զՀայոց աթոռակալութիւն: 21 կացեալ աթոռակալութիւն 22 Աղուանից ընդ 23 մեզ համաձայն գոլով 24 նոցա և կամակեցութեամբ. նշովեցաք 25 ընկեցաք զկիւրոն 26 ըստ հրամանի 27 հարցն մեր և Աղուանք: 28

«Եւ 29 զՀայք, 30 Պարսիկք, 31 և Յոյնք բաժանեալ էին, և տէր Մովսէս էր յաթոռ 32 սրբոյն Գրիգորի ի Դուռնի: 33

1. Մ. եպիսկոպոսն:

ա. Պատմ. աղ. գիրք. Բ. գլ. ԴԸ. 47) երկրորդն խումբ:

1. Բմ. կաթուղիկոսի: 2. Ղ. անիծելոյն: Մ. պակ. անիծելոյն: 5. Բմ. Սիւրենի: 4. Ղ. յիտաղիւ: 6. յիտաղիւ: 7. Սոսա: 8. Բմ. Եւ: 7. Բմ. զորոց: 9. որ է: Մ. որոց: 8. Բմ. ի շըջաբերական: 9. Մ. Թղթոյն: Մ. Թղթով: 10. Թղթի: 11. Բմ. կիւրոնի: 12. Բմ. Սիւրենի: 13. Բմ. զիմադարձութեան: 14. Բմ. զամբաստանական: 15. Ղ. զամբաստանական: 16. Մ. պակ. զամբաստանական: 17. Մ. պակ. վասն նորա: 18. Բմ. յազգս: 19. Ղ. յազգս ամենայնի: Մ. եւ յազգս ամենայնի: 20. Ղ. պ. Դ: 16. Մ. կտրելոյն զնա: 21. Բմ. հոգոյն: 22. Ն. Աղուանս: 23. Բմ. պակ. տայ ոգիտութիւն: 24. Բմ. Եթէ: 25. Ղ. զիմ. եթէ: 26. Բմ. աթոռակալութիւն: Մ. աթոռակալութիւն: 27. Բմ. աթոռակալութեան: 28. Մ. զիմ. նշովեցաք: 29. Բմ. նշովեալ արտաքս: 30. Ղ. զիմ. զկիւրոն: 31. Բմ. ըստ կամորական հրամանի հարցն, զոր հատին ի վերայ հոռոյն և կացցէ մինչեւ ցրուն մեզ եւ Աղուանք: 32. Պատմ. Աղ. գիրք. Բ. գլ. ԴԸ. 48) երկրորդն խումբ: 33. Փմ. զՀայս: Ն. Հայք: 29. Բ. եւ պարսիկք: 30. Մ. յաթոռն:

Գ. «Աւաղ սպա աստանօր յիշատակիս քանզի ի սորին ժամանակս ի բաց կացին վիրք ի միարանութենէ Հայոց և կուրացան շլացան կորոզնիք 2 ի պատուիրանէն, և թիկունս 3 զարձուցեալ ապարանեցին հօրն հաւատոյ: 4

«Եւ ընտրեցան որպէս ապերախութեւ և անհնազանդք, և հաճեցան լինել 5 կցորդ քաղկեդոնի. փոխեալ զսահման հարցն, թողեալ զուսուսն մանկութեան և մոռացեալ զուխտն Աստուածեղէն: 6

«Աւ ի ԺԺ (19). ամին Աբրահամու կաթուղիկոսի զտէր Յոհանն ի Գողգայովտի, Սօրիկ կայսր Հռոմայեցւոց 7 կացուցանէ կաթուղիկոս Հայոց ի բաժնին յունական կողմանն, ի ժամանակս Աբրահամու: 8

1. Փ. Աղվանից: Հանգուցեալ Կարապետ վարդապետ Եսնազարեանը եւ Աղուանից եւ Սիւնեաց պատմութեանը մէջ Աղուանք անունը միշտ ունի տեղ. 4. է գործածուած Աղվանք: 9

ա. Օրբելեան. Փարիզ. հատոր Բ. գլ. ԺԲ. (32) երես 22: Մոսկվա. ԺԱ. 51) երես. 204:

2. աբ. նոյնպէս: Թերեւս գոռոզնիք. հալարոց: 5. Բ. ի թիկունս: 4. Բ. լուսանցքում: առկ. Լ. 17: 5. ա. հռոմայեցոց:

«Եւ կողման 32 Եւնաց հակառակ ի 53 նմա նստուցին զՈհան 54 ոմն մերձ առ նա, ... և լին։

«Եւ սակա 55 ինն դասակարգութեան գլխաւորը 9 եկեղեցական 57 անձնաճաճ կամաւ 58 ըստ նպիրտ 59 բարուց 10 Հայաստանեայցն։ 11 կարգեն 42 զԱրրահամ պատրիարք։ 13 և զաղուանիցն արքեպիսկոպոս։ 14 և զԱրացն Նետրոպոլիդ։ 15 խեռացաւ 46 վրացն որում Կիւրոն 17 կոչէին։ և զհակառակութիւն բերէր 48 վճիւռ։ 49

«Իսկ 1 Հայրապետն Արրահամ ասէր լինել 2 յառաջահաւատ քան զվիրս զԱղուանաւ 5 Եւ նոցա անկէ եպիսկոպոսապետութիւն։ 1 յայսմ 3 մաքառմանէ և ի խնդիր ուղղափառ 6 հաւատոյ դարձան վիրք և եղևն քաղկեդոնիտք։ 7

«Իսկ զերկուանայն 8 Հայրապետութեան 9 խոտեցին տեարքն Սիւնեաց։ և ոչ հաւանեցան ընդ մի որ յերկուցն։ 10 հրամանաւ եպիսկոպոսին իւրեանց առաքինոյն 11 Պետրոսի։ Որ հասեալ ի վախճան 12 պատուէր ետ վիճակին իւրոյ 13 առնուլ ձեռնադրութիւն յԱղուանից։ 14 Եւ զմիւսոնն 15 աւրհնութեան մինչև միացի աթոռ օրոյն Գրիգորի։

«Ասան պատրիկ 16 ձեռնադրեցաւ Արթանէս 17 յեպիսկոպոսութիւն 18 Սիւնեաց։ ի զաքարիայ 19 սուրբ 20 Հայրապետէն Աղուանից։ ընդ նմին և զիւղըն աւրհնութեան 21 ամ յամէ 22 առնուին 23 սիւնիք 24 յԱղուանից։ Մինչև բարձաւ հակառակութիւնն։ և միապետեաց Արրահամ զՀայրապետական 25 աթոռն։

«Իսկ Ալիւրիոն 1 Արաց արքեպիսկոպոսըն յաղագս զղոյզն պատճառի աղագաւ փառամոլութեան բաժանեալ ի Հայոց խոստովանէր զաղանդն քաղկեդոնի։

«Որ բազում անգամ զրեցաւ առ նա տէր Արրահամ Հայոց կաթողիկոսն՝ դառնալ նմա ի մօլար ձանապարհէն։ և ոչ կամեցաւ զի յոյժ ներկեալ էր աղանդովն 2 քաղկեդոնի։

«Եւ յերկիկողիկէ Հայրապետութեանն Հայոց վաղձանէր մետրապօլիտն 5 Աղուանից։ ձեռնադրեալն յԱրրահամայ Հայոց կաթողիկոսէ։

«Իսկ տանն Աղուանից նշկահեալ զանմիաբանութիւնն Հայոց՝ նախանձեալ ընդ Ալիւրիոն 4 և ինքեանք ձեռնադրեցին ինքեանց կաթողիկոս։ և շաղեցան սուղ ինչ ժամանակս՝ զամս ԽԼ [28] մինչև ի վաղձանելն 5 տեառն Արրահամու և տեառն Յովհաննայ երկուս 6 միայն լեալ ի տանն Աղուանից անձամբ կաթողիկոս։

31. Բղ. Դըմնի։ Փ. Դվի։ Մ. Դուին։ 32. Բն. կողմն։ Փ. ի կողմն։ Մ. կողմնք։ 33. Բնիւմ. նմա։ 34. նմ. զԵղհան։ Բփ. զԵղհան։ 35. Մ. ի սակա։ 36. Մ. գլխաւոր։ 37. Ղ. Եկեղեցականք։ Բ. եկեղեցոյ։ 38. Բնիւ. կամօք։ Ե. կամաւք։ 39. Բն. նըպիրտ։ Եփ. բիրտ։ 40. Բ. քարուղն։ 41. Բ. Հայաստանեաց։ Նղ. Հայաստանեայցն։ Մ. Հայաստանեայց։ 42. Բ. կանգէն։ 43. Նղփ. պատրիարք։ 34. Բղզփմ. արքեպիսկոպոս։ 45. Բնղփ. մետրապօլիտ։ Մ. մետրապօլիտ։ 46. Բնղմ. խեռեցաւ։ 47. Բն. նիւրովն։ Եփմ. նիւրիոն։ 48. Ն. քերեալ։ 49. Բնղզփմ. վճիւռ։

1. Ղմ. յաւելուն։ Սուրբ։ 2. Ղ. լինի։ 3. Ղ. զաղուանն։ 4. Ե. եպիսկոպոսութիւն։ 5. Մ. յայսմ։ 6. Բն. ուղղափառութեան։ 7. Բն. քաղկեդոնիկ։ Ղզփմ. քաղկեդոնիտք։ 8. Ն. զերկուանալ։ Փ. յերկուանալ։ 9. Փմ. Հայրապետութեան։ 40. Ն. ի յերկուցն։ 11. Ղզփմ. առաքինւոյն։ 12. Նղփմ. վախճան։ 13. Բնմ. իւրում։ 14. Բն. յԱղուանալ։ 15. Բ. զմիւսոնն։ Ն. զմեոնն։ Մ. զմեոն։ Ղ. մեոնն։ 16. Բն. այնորիկ։ 17. Ղփմ. Արղանէս։ 18. Բնղզփմ. յեպիսկոպոսութիւն։ 19. Փ. զաքարիա։ Բ. զաքարիոսէ։ Ն. զաքարիայէ։ 20. Մ. պակասի։ սուրբ։ 21. Ղմ. թմութեան։ Փ. պակ. օթմութեան։ Բ. օծութեան։ 22. Բն. առնուին ամ յամէ։ 23. Ն. լուս. առնուին։ Ն. 24. Ն. Մինիք. կրկնութիւն։ առնուին սիւնիք ամ յամէ սիւնիք յԱղուանից։ 25. Բն. զՀայրապետականն աթոռ։

1. Բ. Կիւրոն։
2. Բ. յաղանդովն։ 5. Բ. Նետրապօլիտն։ 4. Բ. Կիւրոն։ 5. Բ. ի վախճանէ։ 6. Բ. ք. քաւ։

Այս հատուածի մէջ այսքանս միայն նկատելի է, որ Աղուանից պատմիչը յունական բաժնի Յովհան Գ. կաթողիկոսին Մովսէս Բ. Եղիվարդեցի կաթողիկոսի ժամանակն է դնում: Իսկ Գիւրք թղթոցի մէջ ինչպէս և մեր միւս պատմագրաց մէջ Յովհանը Աբրահամ կաթողիկոսի ժամանակն է հակաթոռ նստել:

Սոյն հատուածից Օրբելեանի քաղուածքն է՝

«Այս մինչ աղմուկ լինէր ի մէջ աշխարհիս, և Յովհան ոմն ի բաժին Յունաց հակառակթոռ էր նստեալ, և վասն ինն դասուցն ի Յունաց խնդիր առ Հայս, և Աուրիոն Այսաց կաթողիկոս վասն փառամոլ ախտի ի բաց եկաց ի Հայոց և քաղկեդոնիկ եղև: Այնուհետև բաժանեալ ի բաց եկաց և Աղուանիցն պատճառելով և նա պատճառս ինչս:

(Շարունակելի)

ԴՍ. Վ.

ՊԼՏՄՈՒԹԻՒՆ, ՍԼՍԸՆԵԱՆ ՏԵՐՈՒԹԵԱՆ.

Թ. ՆՇՕՂԴԷԶԻ.

(Շարունակութիւն)

Դստրով Բ, որի մականունն է Պարուէզ (Ապրուէզ), Յաղթական, զուր քանաց Վահրամիս իւր կողմը քաշելու, Սա կամենում էր ինքն իշխել յանուն մի անչափահաս արքայորդու և կամ աւելի ևս յանուն իւր, Խոսրովը նրա դիմացն ելաւ, սակայն նրա զօրքն էլ հաւատարիմ չմնաց իրեն, Անուանի զօրավարն աւելի յարգանք էր պղղում, քան թէ անարի արքան, ուստի և թողին նրան հէնց առաջին լուրջ ճակատամարտից յետոյ, Խոսրովը փախաւ իւր ընտանիքով և մի քանի հաւատարիմներով Ասորիք հոռոմներին մօտ, Սահմանագլխի Կիրկեսիում (Circesium), քաղաքը հասնելով՝ նա մի աղեքսական անձակ գրեց և օգնութիւն խնդրեց Մորիկ կայսրից (Mauricius, իշխում էր սկսած 14 օգ. 582 թ.), Սա ճարպիկ չեղաւ այս անսովոր բարեկամող հանգամանքներից իւր տէրութեան համար օգտուելու: Մորիկը յանձն առաւ Խոսրովին յետ տանելու և իւր գահի վրայ բազմեցնելու առանց իւր համար մի դահացուցիչ վարձ ապահովելու, Ինչպէս հասարակ

ծագումից առաջ եկած մի մարդ՝ հաւանօրէն նա արգէն իսկ շողորթութեամբ էր համարում իրեն, որ կարող է հնադոյն արքունի ցեղի մի շառաւիղ՝ օրինական թագաւորի կրկին իւր գահի վրայ նստեցնել և իրեն նրա «հայր» հրատարակել, Վահրամն այդ միջոցին քիչ տատանումից յետոյ ինքն իրեն արքայ էր հրատարակել տուել և իւր անուանով զբաւմենք կտրել, նա կարողացել էր Բինդոյէին իւր ձեռքը ձգել, Սակայն Վահրամի գահը տատանուում էր հէնց սկզբից, Մեծամեծները նրան իբրև իրենց հաւասարի չէին հնազանդում, Մինչև իսկ պարթևական իշխանութեան մէջ, ինչքան էլ շուտ շուտ թագաւորներին գահալքէժ էին անում և թագաւորներ էին նստացնում, միշտ աչքի առաջ էին ունենում, որ միայն արշակունի լինի թագ կրողը, այսպիսի օրինապահական տեսակետ աւելի ևս զօրաւոր էր Սասանեանց ժամանակ, Ժողովրդական հասկացողութեամբ «յն արքայական վեհափառութիւնը» (Յառոտահի Կայանիկ) կապուած էր Արտաշրի տան հետ և այլ ոք կարող չէր երբէք թագաւոր լինել, Նոյն իսկ Տիգրանում մի ապստամբութիւն ծագեց, որ Վահրամը թէպէտ և ընկճեց, որի միջոցին սակայն Բինդոյէն փախաւ յօգուտ իւր քեռորդու աշխատելու, Արգէն 591 թուի սկզբին մի կայսերական բանակ յառաջ էր անցել, Խոսրովին կրկին գահի վրայ նստեցնելու համար, Մարտիրոսոպոլիսը (Նիքիերտ), որ քիչ առաջ դաւաճանութեամբ պարսիկներին ձեռն էր ընկել և արգէն բաւական երկար ժամանակ պաշարուած էր, թող տուաւ Խոսրով հոռոմներին յանձնելու, նոյնպէս և Դարան, Մժքնի մօտ պարսիկ բանակը միացաւ արդ Խոսրովի հետ, Ամենայն օր գալիս և միանում էին նրա հետ պարսիկ մեծամեծներ և զբանց թուում և հայ նախարարներ, Այլ գնդեր էլ գալիս և յարում էին օրինաւոր թագաւորին: Աղբրէջանում (Ատրպատական) Վըստամը մի բանակ ժողովեց Վահրամի ընդդէմ, Հոռոմ—պարսկական զլխաւոր զօրաբանակը Տիգրիսի ձախ ափով նրա առաջն էր ընկնանում, Բայց գեռ մինչև բանակների ընդհարումն մի արքունի նախադարձակ խումբ Միջագետքի անապատով ուղիղ ճանապարհով հասել և զրաւել էր Սելևկիս, Տիգրոն և Դոր—Անտիոք մայրաքաղաքները, Ամէնքն էլ օրինաւոր թագաւորին էին յարում: Եւ վճռական ճակատամարտում Զարի շրջակայքում Վահրամը կոր ի գլուխ ջարդուեցաւ (591 ամառը): Նա փախաւ լիւրբերի մօտ, որոնք նրան պատուով ընդունեցին, բայց ուր քիչ ժամանակ յետոյ սպանուեցաւ, Հոռոմները Խոսրովին Տիգրոն տարին, Հոռոմների և պարսիկների մինչև այդ խաղաղութիւնն ինքն ըստ